

ТЫВА РЕСПУБЛИКАНЫҢ ӨӨРЕДИЛГЕ ЯАМЫЗЫ
Күрүнениң бюджеттиг эртем албан чери «Национал школа хөгжүдөр институт»

**«ТӨРЭЭН (ТЫВА) ДЫЛ» ЭРТЕМИНГЕ КИЧЭЭЛДЕН ДАШКААР ӨӨРЕДИЛГЕ
ПРОГРАММАЗЫ «ТӨРЭЭН ДЫЛЫМ – ЭРТИНЕ-БАЙЛААМ», 8 кл.**
(Программа внеурочной деятельности по предмету «Родной (тувинский) язык»
«Мой язык – моё богатство»)

Комплект методических материалов носит рекомендательный характер

Разработчики: Монгуш В.В., Хомушку Ч.О.

КЫЗЫЛ – 2023

8 класс (34 шак)

Программаның кезээ	Тема	Шагы	Өөреникчининг ажил-чорудулгазы	Кичээлдинг хевири	Өөрөдилгенин курлавырлары (парламал болгаш электроннуг хевирде)
Кирилде кичээл	Төрээн дылым – эртинэ-байлаам	1	Тыва дыл – чечен-мерген өгбелеривистиң салгалдан салгалче дамчыдып берген эртинези, улустуң аас чогаалында, чечен чогаалдарда кадагалаттынган деп медресеп, тыва чоннуң төөгүзүн, культуразын шинчилеп өөрениринге тыва дылдың чугулазын билип алыр	Кичээл-лекция	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
Синтаксис	Сөс каттыжышкыннарын ың тургузуунуң аайы-биле модельдери	2	Сөс каттыжышкынының холбааларын аңгылап билир, чугула сөзүнүң аайы-биле бөлүктөрүн тодарадыр. Сөс каттыжышкыннарының тургузуунуң аайы-биле модельдерин билир (д.а. + ч.а., с.а. + ч.а., ч.а. + ч.а., ч.а. + к.с., н. + к.с.) Сөзүглелден, домактардан сөс каттыжышкыннарын ушта бижиир, өзек болгаш чагырткан сөзүн тодарадыр. Сөс каттыжышкыннарының сайгарылгазын чорудар	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Мергежилгелер чыындызы
Синтаксис	Домактарның тургузуунуң аайы-биле бөлүктери	3	Домактарның тургузуунуң аайы-биле бөлүүн тодарадыр. Бөдүүн домактарны, ийи чугула кежигүңнүг домактарны танып билир.	Кичээл-быжыглаашкын	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Мергежилгелер

	Ийи чугула кежигүннүг домактарга катаптаашкын		Домактың чугула кезигүннерин, оларның кандыг чугаа кезектери-биле илереттингенин тодарадыр. Сөглекчиниң хевирлерин тодарадыр: кылыг сөстүг бөдүүн, кылыг сөстүг составтыг, ат сөстүг составтыг. Сөглекчиниң составында модальдыг сөстөрниң домакка ужур-дуказын тайылбырлаар. Кол сөс биле сөглекчиниң аразынга бижик демдээн (тирени) салыр дүрүмнү билер. Делгеренгей эвес домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр	Кичээл-катаптаашкын Практиктиг кичээл	чыындызы
Синтаксис	Домакты ийиги черге кежигүннер-биле делгередири	3	Домактың ийиги черге кезигүннерин тодарадып билер. Домактың ийиги черге кезигүннерин (дорт болгаш доора немелделер, тодарадылга болгаш капсырылга; үениң, туруштуң, кылдыныг аргазының, чылдагаанның болгаш сорулганың, хемчегниң байдалдарын) болгаш оларның кандыг чугаа кезектери-биле илереттингенин тодарадыр. Делгеренгей эвес домакты ийиги черге кежигүннер-биле делгередири. Делгеренгей домактың синтаксистиг сайгарылгазын кылыр	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Мергежилгелер чыындызы
Чугаа	<i>Чогаадыкчы ажыл.</i>	1	Бердинген сөзүглелди номчуур,	Практиктиг кичээл	Сөзүглел

чорудулгазы. Чугаа культуразы	<i>Сөзүглел-биле ажыл</i>		онаалгаларын күүседир. Бөдүүн домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр, чугаа кезектерин айтыр, бижик демдектерин салыр. Сөөлгү домактан сөс каттыжышкыннарын ушта бижиир, сайгарылгазын кылыр	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru Мергежилгелер чыындызы
Синтаксис	Чаңгыс чугула кежигүңнүг домактарның чугааның стильдериниң аайы-биле ажыглалы	3	Ийи чугула кежигүңнүг домактардан чаңгыс чугула кежигүңнүг домактарны ылгап билир. Сөзүглелден чаңгыс чугула кежигүңнүг домактарны тывар, хевирлерин тодарадыр, чугааның стильдериниң аайы-биле оларның ажыглалын хайгаараар: сөглөкчи хевирлиг (тодаргай арынның домак, тодаргай эвес арынның домак, арын чок) болгаш кол сөс хевирлиг (ат домаа) чаңгыс чугула кежигүңнүг домактар. Сөзүглелге чаңгыс чугула кежигүңнүг домактарның ужур-дузазын тодарадыр		
Синтаксис	Диалогта долу болгаш долу эвес домактар	2	Долу болгаш долу эвес домактарны ылгаар. Сөзүглелдерде оларның ажыглалын хайгаараар. Домак сөстөрүни билир. Диалог тургузарынга долу болгаш долу эвес домактарны, домак сөстөрүни ажыглаар	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Мергежилгелер чыындызы
Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы	<i>Чогаадыкчы ажыл. Сөзүглел-биле ажыл</i>	1	Бердинген сөзүглел-биле ажылдаар. Ийи болгаш чаңгыс чугула кежигүңнүг	Практиктиг кичээл	Сөзүглел

Синтаксис	Чаңгыс аймак кежигүннер-биле нарынчылтынган домактарга бижик демдектери		бөдүүн домактарның синтаксистиг сайгарылгазын кылыр, чугаа кезектерин айтыр.	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru
		2	Сөзүглелден нарынчылтынган домактарны тывар. Чаңгыс аймак кежигүннер-биле нарынчылтынган домактарны тодарадыр. Чаңгыс аймак кежигүннерлиг домактарга бижик демдектерин шын бижиир болгаш үн аянын сагыыр		
Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы	<i>Надя Рушева – мөңгө чырыткы</i> <i>Чурук-биле ажыл: Надежда Рушеваның «Балет» темазынга чуруктары</i>	2	Салым-чаяанныг аныяк чурукчу Надежда Рушеваның чуртталгазы болгаш чогаадыкчы ажыл-ижи-биле таныжар. Дыңнадыглар белеткээр. Башкының белеткээн айтырыгларынга даянып, чурукту топтап көөр, ооң дугайында чугааның планын тургузар, чурукка чогаадыг бижиир. Чаңгыс аймак кежигүннер-биле нарынчылтынган домактарны чогаадыгга ажыглаар	Кичээл-таныжылга/ Кичээл-экскурсия Чугаа сайзырадылгазының кичээли	Алдан-Маадыр аттыг национал музейге экскурсия Е. Т. Танова «Иениң салым-хуузу» Надежда Рушеваның «Балет» темазынга чуруктары «О жизни самой юной художницы» (lyarder.livejournal.com /s/39362html)
Синтаксис	Тускайлаашкынның домакка ужур-дузазы	4	Тускайлаашкын деп чүл, ооң домакка ужур-дузазын катаптаар.	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл	Өөредилге ному «Тыва дыл», 8 класс,

	Нарынчыттынган домактың синтаксистиг сайгарылгазы		Тускайлаан кезигүүннер-биле (причастиелиг, деепричастиелиг, деңнелгелиг бөлүглелдер-биле; адалгалар, кирилде сөстөр, кирилде домактар-биле) нарынчыттынган домактарны аңгылаар. Оларны кандыг сорулга-биле ажыглаанын тодарадыр. Нарынчыттынган домактарга бижик демдектерин болгаш үн аянын сагыыр. Чечен чогаалга нарынчыттынган домактарның ужур-дузанын тайылбырлаар, чогаал сөзүглелдеринден тывар. Оларны аас болгаш бижимел чугаага ажыглаар		Сөзүглелдер
	<i>Нарынчыттынган домактарга билиглер хыналдазы</i>	1	Тестиниң онаалгаларын күүседир	Тести-биле ажыл	
Чугаа чорудулгазы. Чугаа культуразы	Чугааның янзылары болгаш хевирлери Сөс каттыжышкыны болгаш бөдүүн	3 2	Чугааның янзыларын (тоожуушкун, чурумал, угаап боданыышкын) ылгаар. База чугааның хевирлерин (диалог, полилог, монолог) аңгылаар. Сөзүглелдерге даянып, чугааның янзыларын тургузар. Диалог, монолог, полилогтуң ажыглалын хаайгаараар, чугаазынга ажыглаар Өөрөнгөн темаларын катаптаар, янзы- бүрү ажылдың хевирлерин кылыр (ном-	Кичээл-быжыглаашкын Практиктиг кичээл Кичээл-катаптаашкын Практиктиг кичээл	Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 8 класс, Сөзүглелдер: www.tuvancorpus.ru Өөрөдилге ному «Тыва дыл», 8 класс,

<p>домактың хевирлеринге түңнел катаптаашкын</p> <p><i>Чыл дургузунда өөрөнгөн темаларыңга олимпиада</i></p> <p><i>Ажылдарның сайгарылгазы, частырыглар-биле ажыл</i></p> <p><i>Түңнел кичээл</i></p>			биле ажыл, сөзүглел-биле ажыл, аянныг номчулга, бот ажыл)	Хыналда кичээл	Сөзүглелдер		
			2			Олимпиаданың онаалгаларын күүседир, чыл дургузунда өөрөнгөн темаларыңга билиин хынаар	Олимпиданың онаалгазын уругларның билииниң деңнелиниң аайы-биле башкы боду тургузуп алыр
			1			Олимпиада ажылдарының сайгарылгазы, частырыглар-биле ажылдаар, дүрүмнерни катаптаар	
1	8-ки класска өөрөнгөн темаларыңга катаптаашкын. Бөлүктерге ажылдаар, айтырыгларга харыылаар	Кичээл-викторина					